
Rozhovor s rektorem UK prof. Václavem Hamplem

Rozhovor s rektorem UK prof. Václavem Hamplem

PRAVO

* Ztratilo vysokoškolské vzdělání punc výjimečnosti a stalo se běžnou hodnotou?

Vysoké školy odpovídají na společenskou zakázku umožnit vzdělání co největšímu počtu uchazečů. Pochopitelně tak exkluzivita klesla. Ale to je celosvětový fenomén.

* Má kvůli tomu Univerzita Karlova (UK) nižší úroveň než za první republiky?

Tehdy byla mnohem exkluzivnější. Posluchačů tu bylo mnohem méně, studentská populace byla více výběrová. Úroveň předchozího studia byla lepší. Na druhou stranu musím říci, že se setkávám s mnoha představiteli prestižních zahraničních vysokých škol a jsem velmi potěšen mírou respektu, které se dnes UK těší mezinárodně. Takové univerzity velmi dobře vědí, s kým navazovat partnerství, a to, že UK má takových partnerů několik desítek, není jistě náhoda.

* Je dnes profese vysokoškolského učitele stále ještě lukrativní?

Pořád bohužel v zásadě platí, že při srovnatelné kvalifikaci v daném oboru se na VŠ vydělává o dost méně než v soukromém sektoru nebo někdy i ve státních službách. Vše souvisí s chronickým a dramatickým podfinancováním vysokých škol. Existují však opakované průzkumy veřejného mínění, kde profese vysokoškolského učitele či vědce zaujímají nejvyšší příčky, a i navzdory obecně nižšímu platovému ohodnocení.

* Proč stát poskytuje UK rok co rok méně investičních prostředků, na rozdíl od vaší největší konkurence, brněnské Masarykovy univerzity?

Ze všech investičních prostředků poskytnutých v posledních pěti letech státem vysokým školám přišlo na UK necelých 16 procent. V přepočtu na počet studentů a výstupy vědecké práce by však toto procento mělo být značně vyšší. Důvody tohoto stavu těžko komentovat, protože na rozdíl od státního příspěvku na vzdělávání studentů, který je mezi jednotlivé školy rozdělován známým „vzorečkem“ (zahrnujícím počty studentů a absolventů či třeba kvalifikaci pracovníků), nebo na rozdíl od grantových soutěží ve vědě a výzkumu přidělování investičních prostředků transparentnímu mechanismu nepodléhá.

* Ministerstvo školství tvrdí, že rozpočet vyrovnává, neboť v minulosti byla preferována Praha. Čísla ale hovoří v neprospěch UK.

Pokud někdy byla v investičním financování preferována Praha, rozhodně se tak nedělo v posledních deseti letech. Nynější málo čitelný systém navrhuje změnit Bílá kniha terciárního vzdělávání. Návrh zprůhlednit investiční financování vítám, jde o jeden z mála dobrých podnětů, které tento – hodně mírně řečeno – nedokonalý a rozporuplný dokument obsahuje.

* Bílá kniha chce zavést i odložené školné. Vyřeší podle vás palčivou otázku financování veřejných vysokých škol?

To skoro jistě nevyřeší. Pro ilustraci, již dnes třetinu příjmů UK tvoří příjmy za vzdělávací činnost, třetinu vědeckovýzkumné granty a třetinu vlastní příjmy. Podle našich propočtů by školné ve výši navrhované Bílou knihou mohlo navýšit rozpočet UK maximálně asi o deset procent, a nezapočítávám náklady na jeho vybírání či vymáhání. Přitom srovnatelné univerzity ve světě operují minimálně s dvojnásobným rozpočtem než UK. Na druhou stranu i jen několikaprocentní navýšení rozpočtu je pro VŠ jistě dobré.

* Takže by stát měl navyšovat rozpočet?

Ano, to říkám se zvláštní naléhavostí právě teď, kdy návrh státního rozpočtu projednáváný vládou za posledních mnoho let navrhuje pokles veřejného financování výuky na vysokých školách. A to v době, kdy země, které to se znalostí

ekonomikou myslí vážně, tyto části rozpočtu posilují. Nezbyvá mi než zopakovat setrvalé stanovisko českých rektorů, kteří se školným sice souhlasí, ale zdůrazňují, že by mělo být navíc k solidnímu financování veřejnému, nikoli místo něj. Navíc model odloženého školného detailně rozpracovaný v Bílé knize se mi jednak zdá velmi složitý a kromě toho omezuje motivační efekt školného, pokud takový efekt vůbec existuje. V principu nejméně na školném zaplatí ti, kteří budou studovat špatně. Ti totiž budou mít větší pravděpodobnost, že se špatně uplatní, budou mít nízké příjmy a tím můžou placení odloženého školného uniknout.

* Jak má model odloženého školného fungovat?

Student má dlužit část peněz státu a část konkrétní vysoké škole. Stát by finance vymáhal prostřednictvím daňových úřadů, což je celkem přehledné, ale jak by je vymáhala škola, je dosti nejasné. Tento element by byl nepochybně drahý.

* Máte s vymáháním školného zkušenosti?

Díky tomu, že máme více než 1500 posluchačů v anglických programech, tedy cizince, kteří za studium platí, tak ano. Vymáhání částek, které jsou mimochodem nepoměrně vyšší, než by bylo odložené školné podle návrhu Bílé knihy, je mimořádně nákladná záležitost. Do té míry, že někdy může vyjít levněji položky odepsat, než je vymáhat. Tyto praktické zkušenosti autorům Bílé knihy asi chybějí.

* Studenti by ho začali splácet, až dosáhnou určitého příjmu. Ale co absolventi humanitních oborů, učitelé či knihovníci? U určitých profesí, jak je navrženo, by školné platil stát, což se mi zase zdá nesystémové. Případá mi lepší, ať stát učitele pořádně platí, než aby za ně splácel nějakou půjčku.

* UK se jako jediná česká vysoká škola umístila ve třetí stovce nejlepších světových univerzit. Máte ambice být na tom ještě lépe?

Jako jediná se pravidelně umísťuje v publikované první pětistovce, a to mezi 250. a 300. místem. Připomínám, že to je v soutěži více než 17 tisíc vysokých škol celého světa. Jsme tedy mezi dvěma procenty nejlepších. Nicméně jsem pevně přesvědčen, že pro naši zemi je podstatné – myslíme-li to se svou budoucností vážně – mít alespoň jednu instituci ve „světové lize“. Podle odborných studií má naše země kapacitu na maximálně 200–250 elitních univerzit. K tomuto prestižnímu klubu má z našich VŠ nejbližší právě Univerzita Karlova.

* Co má pro to stát udělat?

Je mi až skoro hloupé to pořád opakovat, protože to může znít banálně, ale zásadním faktorem je evidentně výše financování. Neříká se mi to lehce, ale příkladem může být Čína. Ta se před pár lety rozhodla, že chce mít několik světově elitních univerzit. Připravili poměrně jednoduchou metodiku, podle ní vybrali několik univerzit, které měly ke světovému standardu nejbližší, a těm dramaticky navýšili financování. Očekával jsem, že se to na mezinárodním hodnocení těchto univerzit začne pozvolna projevovat nejdříve tak za jednu až dvě dekády. K mému úžasu mezinárodní ratingy těchto univerzit začaly prudce růst během pouhých pár roků. Hodně k tomu přispívá jejich schopnost přitáhnout zpátky zajímavými platy a podmínkami své vlastní občany, kteří dosud „houfně“ zůstávali po studiích a stážích v cizině, zejména v USA. Přijde mi líto, že by zrovna Čína měla být nedostupným vzorem naší svobodné, demokratické a tradičně vzdělané zemi. Přitom schopnost přeměnit vložené prostředky na výsledky mají české vysoké školy (v čele s UK) mezinárodně mírně nadprůměrnou.

* Nerozomělně počet vysokých škol v Česku, zejména soukromých, kvalitu vysokoškolského vzdělávání?

Jistě. Je to dnes jeden z problematičtějších aspektů vysokoškolského systému v Česku, kdy minimální nezbytné standardy kvality sice sleduje Akreditační komise vlády jakožto nezávislý orgán, ale různá legislativní omezení jí brání zamezit tomu, aby někteří kvalifikovaní lidé „pendlovali“ mezi několika institucemi a zaštiťovali svým jménem a svou kvalifikací výuku na nich. Ve skutečnosti samozřejmě nemůžete být naplno profesorem na třech či více vysokých školách. Na druhou stranu se tím blížíme situaci jistě ne odsouzeníhodné – např. v USA. Tam má velká část populace nějaký vysokoškolský titul, a zaměstnavatelé si velmi pečlivě hlídají, z jak kvalitní instituce ten titul je.

* Většina prostředků z mnohamiliardového operačního programu Výzkum a vývoj pro inovace, který spravuje ministerstvo školství, má jít na Moravu. Nevadí vám, že na ně UK nedosáhne?

Soudě podle konečné verze tzv. Indikativního seznamu velkých projektů mají jít prostředky mimo hlavní město Prahu. To nám samozřejmě hodně vadí, i když rozumím i logice investování unijních peněz do regionálního rozvoje. V tomto případě je ovšem uplatňována poněkud „otrocky“ podle formálního sídla instituce. UK sice sídlí v Praze (která je z využití těchto fondů vyloučena), přitom více než dvě třetiny našich studentů jsou mimopražští.

* Ale na Moravě by za ně měla vyrůst obrovská vědecká centra. Neměla by se raději rozšiřovat Akademie věd (AV)?

Celoevropský trend je spíše posilovat výzkum na vysokých školách než na institucích obdobných naší AV. Na druhé straně jsem potěšen tím, že jsme s AV uzavřeli smlouvu o spolupráci v vzniku Biotechnologického centra BIOCEV. Ten má velký potenciál přinášet kvalitní a uplatnitelné výsledky a podmínky všem zúčastněným a má i značnou naději být z tohoto operačního programu financován.

* Centra by se měla sama uživit. Podle mě je ale stát bude muset v budoucnu hojně dotovat.

Evropské miliardy zní hezky, ale trochu se bojím, že v některých případech by mohly vést k redistribuci kvalifikovaných lidí a českých veřejných prostředků z nyní dobře funkčních a produktivních center do jiných, nových center. Musíme si dát pozor, aby přidaná hodnota pro vědeckou a vysokoškolskou kapacitu České republiky jako celku stála za to.

* Nezapojili jste se do boje proti plagiátorství studentských prací. Proč?

„Boj“ proti plagiátorství je podstatnou charakteristikou akademického fungování, v něm tedy „zapojení“ jsme už hodně dlouho. Máte-li na mysli konkrétní projekt v ČR založený na počítačové databázi a algoritmech, do něj jsme se přihlásili po dořešení několika právních a technických problémů, a to v části týkající se seminářních prací. U diplomových a dizertačních prací více sázíme na individuální vedení, zejména v souvislosti s mezinárodním charakterem mnohých těchto prací na UK.

*Akademický senát UK hrozil, že zruší praxe mediků v případě transformace fakultních nemocnic na akciové společnosti. O co podle vás v případě transformace jde? Nehrajou hlavní roli třeba lukrativní pozemky v Praze? To nemohu vědět, ale bylo by nerozumné i na tuto možnost nepomyslet. Existují lidé, kteří za tím zase vidí peníze související s klinickými studii.

* Takže se na stanovisku senátu nic nezměnilo?

Akademický senát UK varoval koncem minulého akademického roku, že kdyby transformace proběhla, lékařské fakulty by nemohly dělat klinickou výuku. V tom má pravdu a na tom se nic nezměnilo. Klinickou výuku by podle plánu ministerstva zdravotnictví realizovala (rozhodovala o ní) akciová společnost majoritně vlastněná a ovládaná státem, popř. soukromým investorem. Rolí univerzity, resp. lékařské fakulty by bylo hlavně dodat pracně po desetiletí budované jméno a renomé – blokační pojistky navrhované ministerstvem zdravotnictví ve skutečnosti nic neřeší. Tato vláda se sice zavázala, že by – a to kvituji s povděkem – akciové společnosti převedené na fakultní nemocnice soukromým vlastníkům neprodala. Tento slib by ovšem nezavazoval žádnou budoucí vládu. Univerzita chápe vzdělávání budoucích generací lékařů a dalších zdravotnických pracovníků – stejně jako kvalitní klinický výzkum – jako svoji zásadní službu společnosti, ve které se nepochybně dlouhodobě osvědčila, a to dokonce i navzdory mimořádně nepříznivým podmínkám komunistické totality. Zcela razantně proto musím odmítnout hazardní pokusy o odebrání této odpovědnosti.

* Co očekáváte od připravované reformy financování vědy a výzkumu?

Dle původních záměrů měla být hlavním cílem této reformy koncentrace finančních zdrojů tak, aby byly z veřejných prostředků podporovány ty výzkumné instituce a výzkumné týmy, které skutečně prokázaly, že jsou schopny přinést kvalitní vědecké výsledky, a současně aby podpora směřovala k opravdu špičkovým projektům. V případě této reformy stále ještě věřím, že těchto cílů by mohlo být dosaženo a že výsledkem nebude pokračování dnešního stavu, kdy prostředky na vědu a výzkum dostává kdejaká instituce, která nikdy žádného hodnotného výsledku nedosáhla. Stejně tak doufám, že celá reforma nepovede pouze k tomu, že se dále posílí vliv vládních úředníků na posuzování kvality vědecké práce, že se ztíží podmínky pro humanitní vědy, pro klinický výzkum, zlikviduje tzv. specifický výzkum na vysokých školách apod., což v různých verzích návrhů této reformy bylo bohužel obsaženo.

* Vedle současné Grantové agentury ČR má nově vzniknout i Technologická agentura. Co o tom soudíte?

Souhlasím s tím, že agentura programově podporující aplikovaný výzkum tady opravdu chybí. Musím ale dodat, a to i s ohledem na blížící jmenování nového předsednictva Grantové agentury, že výběr osob do vedení těchto agentur a dalších orgánů rozhodujících o vědě a výzkumu musí být zcela transparentní, že prostě není možné, aby klíčové instituce, které mají zásadní podíl na vědecké produkci celé České republiky, byly ve výsledku obejity. Není možné, aby zde místo vědecké erudovanosti, mezinárodního renomé a osobní integrity začaly vítězit politické sympatie, schopnost ležet kliky na ministerstvech, prostě ono neblahé „já na bráchu, brácha na mě“. Toho jsme si v minulosti užili až dost.

Foto autor| Foto PRÁVO – Petr Horník